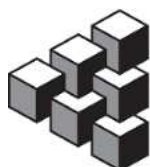

Projekt „Murdepunkt“ on rahastatud Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) toetuste programmi „Riskilapsed ja –noored“ avatud taotlusvoorst „Tõrjutud noorte sotsiaalne kaasamine ja õigusrikkumiste ennetamine“.

Sotsiaalse programmi „Murdepunkt“ mõju-uuring

2016

Sisukord

1	Sissejuhatus ja taust	2
1.1	Mõju-uuringu eesmärgid	2
1.2	Taust	2
2	Meetodi kirjeldus	4
2.1	Valimi moodustamine	4
2.2	Küsimustikud	4
2.3	Analüüsistrateegia ja -meetodid	5
3	Tulemused	7
3.1	Alaealiste komisjonide statistika	7
3.2	Vastamismäärad ja küsimustikele vastajate valimi kirjeldus	10
3.3	Osalemine kohtumistel	11
3.4	Grupikohtumistes osalemine ja küsimustikule vastamine	12
3.5	Rahulolu programmiga	13
3.6	Eluga rahulolu	14
3.7	Impulsiivsus	15
3.8	Suhtlemine	16
3.9	Tugevused ja raskused	17
3.10	Tülid	19
3.11	Ebasoovitavad käitumised	20
4	Kokkuvõte ja arutelu	23
4.1	Põhitulemused (programmi mõju)	23
4.2	Järeldusi ennetuse ja mõjuhindamise kohta	24
5	Kirjandus	25
6	Lisad	26

1 Sissejuhatus ja taust

1.1 Mõju-uuringu eesmärgid

Käesoleva mõju-uuringu eesmärgiks on MTÜ Eesti Avatud Noortekeskuste Ühenduse (Eesti ANK) koordineerimisel läbi viidud programmi „Murdepunkt” efektiivsuse uurimine. Programmi eesmärgiks on käsiraamatu põhjal (Eesti ANK, 2015) „riskikäitumisele kalduvate 13-17-aastaste noorte sotsiaalse kompetentsuse suurendamine”.

Sotsiaalse kompetentsuse tõstmiseks keskenduti programmi jooksul enesekohaste ja sotsiaalse oskuste õpetamisele. Enesekohaste oskuste all on programmi autorid mõelnud eneseanalüüsi oskusi, enesetõhusust (ehk usku iseendasse) ja oskust juhtida oma käitumist. Sotsiaalsete oskuste all on pööratud tähelepanu sotsiaalsele mõistmisele (ehk teiste vaatenurga mõistmisele), suhetele eakaaslastega ning prosotsiaalsele (ehk abistavale) käitumisele.

Programm koosneb 12 grupikohtumisest noortele, millele eelneb ning järgneb individuaalne kohtumine noore ja tema pereliikmega. Programmi viisid läbi eriettevalmistuse saanud spetsialistid, kes töötasid tandemitena.

Eelkohtumised viidi läbi septembris ja oktoobris 2015. Grupikohtumised toimusid septembrist detsembrini 2015 ning järelkohtumised leidsid aset detsembrist 2015 jaanuarini 2016.

Uuringus hinnati noorte käitumisprobleeme ja heaolu enne ja pärast grupikohtumisi. Andmeid kogusid eel- ja järelkohtumistel programmi läbiviijad. Küsimustikud olid koostatud lähtudes programmi eesmärkidest ning mõõtsid noorte sotsiaalseid ja enesekohaseid hoiakuid, sotsiaalset võrgustikku ja probleemkäitumisi. Küsimustike osana rakendati Tugevuste ja raskuste küsimustikku (SDQ), mida on palju kasutatud käitumis- ja emotsionaalsete probleemide hindamiseks. Kui eelkohtumisel ei olnud tehniliselt võimalik veebiküsimustikku täita, siis paluti noorel ja lapsevanemal teha seda iseseisvalt peale kohtumist.

Uuringu käigus registreeriti ka noorte osalemisaktiivsus grupikohtumistel.

1.2 Taust

1.2.1 Tõenduspõhine sekkumine

Noorte probleemkäitumine on oluline sotsiaalne probleem, mille ohjamiseks on loodud erineva tõhususega ennetus- ja sekkumisprogramme (vt nt ülevaadet de Vries jt 2015). Programmide mõju mõõtmine on vajalik nii poliitika kui ka rahastuse planeerimiseks.

1.2.2 Mitmetasandiline mõju

Ennetus- ja sekkumisprogrammide mõju on mitmetasandiline: ühelt poolt seatakse sageli eesmärgiks mingi olulise sotsiaalse indikaatori (nt kuritegevuse või töötuse taseme) muutmine; teiselt poolt eeldab sellise eesmärgini jõudmine vahe-eesmärkide saavutamist, nt programmis osalejate hoiakute või käitumise muutusi. Mõju-uuringu planeerimisel tuleks arvesse võtta nii programmi kaugemaid kui ka vahetuid eesmärke.

1.2.3 Sekkumise intensiivsus ja rahulolu

Mõju-uuringus tuleb mõõta sekkumise intensiivsust kahel põhjusel:

- näitamaks, et sekkumine toimus programmi kohaselt ning saavutati vähemalt minimaalne nõutav intensiivsus. See on eelduseks, et programmil saaks olla mõju.
- võimalus kontrollida sekkumise intensiivsust vahendava muutujana (moderaatorina). See on realistlik, kui valimis esineb suur variatiivsus sekkumise intensiivsuse osas. Tavaliselt on programmi eesmärk sellist variatiivsust vältida, st tagada kõigile osalejatele optimaalse intensiivsusega sekkumine.

Rahulolu programmiga ei ole kunagi programmi peaesmärk, kuid on üldjuhul vajalik eeldus programmi eesmärkide saavutamiseks.

1.2.4 Küsitluse psühholoogia

Lähtume küsitlustele vastamise kognitiivsetest mudelitest, mida on kirjeldanud Tourangeau, Rips ja Rasinski (2000) ning Bradburn, Sudman ja Schwartz (1996). Psühholoogiliste testide koostamisel on psühhomeetriliste mudelite huvides sageli liialdatud küsimuste arvuga, arvestamata, et pikema testi teoreetiliselt parem reliaablus võib kaasa tuua hooletuma ja väiksema tähelepanuga vastamise, mille tagajärjeks on informatiivsuse vähenemine.

2 Meetodi kirjeldus

2.1 Valimi moodustamine

Programmi „Murdepunkt” läbiviijateks olid 20 noorsotööasutust üle Eesti – esindatud olid 12 maakonda, kõik peale Saare-, Lääne- ja Raplamaa. Programmi rakendanud noorsootööasutuste hulgas oli nii kohaliku omavalitsuse (KOV) hallatavaid kui ka kolmanda sektori asutusi. Enamus rakendajatest on tihedalt seotud noorte keskuse tegevuste korraldamisega oma piirkonnas.

Programmiga liitus 215 noort, kes täitsid enne programmi või selle alguses küsimustiku. Neist 212 noort osalesid eelkohtumistel; 3 noort liitusid programmiga ilma ettevalmistava kohtumiseta.

Valimisse kaasati ehk uuringusse kutsuti osalema kõik programmiga alustanud noored, samuti nende vanemad. Tagamaks tulemuste konfidentsiaalsust, omistati igale noorele juhuslikult genereeritud kood, mille alusel ta sai täita veebiküsimustikku.

Programmi läbiviijatel paluti programmi testimiseks ja mõju uurimiseks komplekteerida koostöös kohaliku võrgustikuga grupp kümnest kuni kaheteistkümnest noorest, jälgides põhimõtet, et grupp koosneks samaealistest noortest vanusevahemikus 13-17 eluaastat.

Programm „Murdepunkt” on loodud noortele, kes kalduvad riskikäitumisele või on juba pannud toime kergemaid õigusrikkumisi. Grupisisese hea mõju suurendamiseks paluti grupi komplekteerijatel arvestada põhimõttega, et noored oleksid riskikäitumise avaldumise taseme poolest erinevad. Näiteks, kümneliikmelises grupis võiks olla 2-3 alaealiste komisjoni poolt suunatud noort, keda võiksid tasakaalustada noored, kellel ei ole õigusrikkumisi. Rõhutati, et programm ei ole loodud juba väljakujunenud riskikäitumisega noortele.

Gruppides osales nii alaealiste komisjonide poolt suunatud noori kui ka sotsiaalpedagoogide, noorsootöötajate, lastekaitsetöötajate ja politseinike huviorbiiti sattunud noori. Programmi läbiviijate andmetel sisenes programmi kokku 34 noort, kes olid suunatud gruppi alaealiste komisjonide poolt.

Programmis osalenud tandemitel paluti leida kontrollrühma osalema noori, kes „/.../ peaksid olema vanuses 13-17 eluaastat ja kalduma samuti riskikäitumisele, kuid nad ei peaks osalema teile teadaolevalt järgneva nelja kuu jooksul üheski spetsiaalses ennetus- või rehabilitatsiooni-programmis.”

2.2 Küsimustikud

Noore ja lapsevanema küsimustikud viidi läbi turvalises e-keskkonnas kasutades HTTPS protokolliga ning vabavaraalset testimiskeskonda Limesurvey.

Küsimustikud koostati koostöös programmi meeskonnaga. Noore küsimustik sisaldas järgmisi alajaotusi (teemad, mida küsiti ka lapsevanematelt, on märgitud tärniga):

1. (*) Heaolu ja rahulolu

2. (*) Impulsiivsus (sh mõtlematu tegutsemine ja vihastamine)
3. Suhtlemine ja sotsiaalsed oskused
4. (*) Tugevuste ja raskuste küsimustik (*Strengths and Difficulties Questionnaire*)
5. Sotsiaalne võrgustik (nt sõprade ja usaldusväärsete täiskasvanute arv)
6. Tülid
7. (*) Probleemsed käitumised
8. Eneseanalüüs (vabas vormis küsimused)

Iga teema täpsem kirjeldus (sh küsimuste loetelu) on toodud tulemuste osas.

Küsimustiku koostamisel kasutasime eeskujuna noortele mõeldud küsimustikke, mis käsitlevad programmis olulisi teemasid nagu impulsiivsus (Higgins, 2007), suhtlemisoskused (Méndez jt, 2002; Vagos & Pereira, 2010; Zupancic jt 2011). Heaolu ja rahulolu bloki aluseks on Dieneri jt (1985) subjektiivse heaolu skaala ning Caprara jt (2012) positiivsuse skaala.

Lapsevanema küsimustikust jätsime välja need osad, mis eeldavad kas enesekohast perspektiivi (nt vabas vormis eneseanalüüsi küsimused; küsimused sotsiaalse võrgustiku kohta, st inimeste kohta, keda vastaja saab usaldada) või teadmisi kirjeldatava isiku käitumisest paljudes erinevates kontekstides (suhtlemine; tülid). Samuti oli eesmärgiks teha lapsevanema küsimustik võimalikult lühike, et saada võimalikult suur hulk täielikke vastuseid.

Küsimustike eeltestimine toimus mitteformaalselt (küsimustikku arutati „Murdepunkti” töörühma liikmetega, et vähendada nt küsimuste mitmeti mõistetavuse ohtu), samuti vastas ja kommenteeris nooruki enesekohast küsimustikku üks uuringu vanuserühma kuuluv noortekeskust külastav noor.

Küsimustike venekeelsed tõlked koos keeleteoimetamisega telliti Luisa tõlkebüroost. Tugevuste ja raskuste küsimustiku (SDQ) puhul kasutati ametlikku venekeelset tõlget.

2.3 Analüüsistrateegia ja -meetodid

Analüüsis kasutame teemade kaupa grupeeritud küsimusi, et suurendada tulemuste usaldusväärust ja vähendada mitmekordsest testimisest tulenevaid pseudotulemusi. Enamikul juhtudel me ei too eraldi välja tulemusi üksikväidete kaupa; erandiks on ebasoovitavad käitumised, kus ei ole põhjust eeldada, et kõik ebasoovitavad käitumised moodustaksid ühtse latentse tunnuse ning sekkumise mõju oleks kõigile nendele ühesugune.

Iga teemagrupi („alaskaala”) juures on toodud ka sisereliaablused (Cronbachi alfad). Cronbachi alfa puhul ei saa lähtuda tavapära kriteeriumidest (nt 0.7 on rahuldav, 0.8 hea sisereliaablus jne), sest käesolevas mõju-uuringus oli eesmärgiks katta võimalikult lai teemade hulk võimalikult väikse arvu küsimustega. Alaskaalade puhul on oluline, et kõik üksikvaided oleksid üksteisega positiivselt korreleeritud ning väidete vahel oleks sisuline seos; sisereliaabluse indeksid on toodud kirjeldava statistikuna ning nendest ei saa teha automaatset järeldust alaskaala väärtuslikkuse kohta. Sisereliaabluse tõlgendamisel tuleb arvestada nii skaala pikkusega (väidete arv) kui ka uuritava omaduse üldisuse või konkreetsusega: pikemad ja kitsama tähendusega skaalad on suurema sisereliaablusega, kuid lühemad skaalad on efektiivsemad

ning laiemal tähendusega skaalad annavad rohkem informatsiooni. Sisereliaablus ei ole üheselt seotud skaala ennustava väärtusega – näiteks on mõnel juhul kahest väitest koosnev skaala sama hea ennustava väärtusega kui kaheksast väitest koosnev skaala, hoolimata sellest, et viimasel on suurem sisereliaablus (Konstabel jt, 2012).

Kui küsimus on arvuline (nt tülide arv, probleemsete käitumiskordade arv kuu jooksul), siis oleme need käesolevas kokkuvõttes taandanud dihhotoomseteks tunnusteks („esineb vähemalt 1 tõsisem tüli” või „sõimas või solvas kedagi vähemalt 1 kord”) ja kasutanud logistilist regressiooni. Tulemused ei erinenud märkimisväärselt, kui kasutada tunnuseid algsel kujul Poissoni või kvaasi-Poissoni regressioonis, kuid logistilise regressiooni tulemuste tõlgendus on lihtsam.

Analüüsi põhiküsimuseks on, kuivõrd on programmis osalevate noorte käitumine ja hoiakud muutunud. Kontrollrühm on vajalik jälgimaks, kas muutus tulenes programmi mõjust või kõrvalistest asjaoludest, näiteks aastaegade vaheldumisest.

Seega vaatame iga tunnuse puhul kõigepealt muutust programmis osalevate noorte rühmas lihtsate meetoditega (keskmised, paarikaupa t-test). Kui muutus on olemas, siis järgneb teine samm: võrdleme muutust programmi rühmas muutusega kontrollrühmas. Kontrollrühmaga võrdlemisel kasutame permutatsioonitesti (Good, 2005), mis ei sea eeldusi tunnuste ja teststatistikuga jaotuse kohta. Väikese valimi puhul on sellised eeldused raskesti kontrollitavad. Permutatsioonitesti kasutades oleme välja toonud teststatistiku 95-nda protsentiili „nullhüpoteesi” korral, st eeldades, et kontroll- ja sekkumisrühmal ei ole vahet. Kui valimis leitud teststatistik on sellest kriitilisest väärtusest suurem, siis see on koosõlas hüpoteesiga, et sekkumisel oli mõju.

Kui erinevus on lapsevanemate hinnangutes, siis ei saanud seda kontrollrühmaga võrrelda, sest kontrollrühmas vastasid küsimustikule ainult noored ise. Neid tulemusi saab tõlgendada programmi mõjuna eeldades, et lapsevanemate hinnangud ilma sekkumiseta (näiteks korduva küsitlemise tulemusena või aastaegade vaheldumise tõttu) ei oleks muutunud.

Olulisuse nivoo on läbivalt võetud 5% (0.05). „Olulisuselähedaste” tulemuste (näiteks $0.05 < p < 0.1$) tõlgendamist ei peeta heaks tooniks; teiselt poolt võivad need mõnel juhul viidata väikesele statistilisele võimsusele (st valimi väiksusele) – sellisel juhul tuleks neid kinnitada järgnevate uuringutega.

Muutuste juures on välja toodud efekti suuruse statistikuna Coheni d_z , st standardiseeritud muutus (esimese korra keskmine lahutatud teise korra keskmisest jagatud erinevuste standardhälbega).

3 Tulemused

3.1 Alaealiste komisjonide statistika

Üheks käesoleva uuringu eesmärgiks oli vaadata programmi võimalikku mõju alaealiste probleemkäitumise statistikale. Kasutasime alaealiste komisjonide (AEK) statistikat Eesti Hariduse Infosüsteemist (EHIS), millest tegi piirkondliku anonümiseeritud väljavõtte Rena Sellio (HTM).

Analüüsis on 2012.-2015. aasta andmed kuude kaupa. Vaadeldavaks tunnuseks on alaealiste komisjonides 13-17-aastaste noorte suhtes ühes kuus otsuseni jõudnud arutelude arv. Otsused on grupeeritud noore elukoha KOV-i järgi ning elukoha KOV-d on jagatud omakorda kolmeks:

1. Omavalitsused, kus ei toimunud programmi tegevust (st kõik omavalitsused, mis ei kuulu kategooriasse 2 ega 3).
2. Omavalitsused (v.a Tallinn), kus toimusid programmi tegevused: Tartu linn ning vallad, millel on Tartuga ühine piir; Elva; Hiiu vald; Lüganuse vald; Sillamäe; Põltsamaa; Paide; Sõmeru vald; Väike-Maarja vald; Ahja vald; Räpina vald; Pärnu; Paikuse vald; Valga ja Valgamaa; Karksi vald; Vastseliina vald.
3. Tallinn.

Programmis osalevate noorte elukoht ei ole täpselt teada. Seda ei küsitud osalejatelt põhjusel, et oleks lihtsam säilitada vastuste anonüümsust. KOV-de liigitamisel lähtusime avalikult kättesaadavast infost programmis osalevate asutuste tegutsemispiirkondade kohta.

Tallinnas rakendas programmi „Murdepunkt“ vaid üks noorsootöoasutus. Kuna tegu on väga suure omavalitsusega, võiks eeldada, et programmi koondmõju oli väiksem kui mujal (nt Tartus osales 3 noorsootöoasutust).

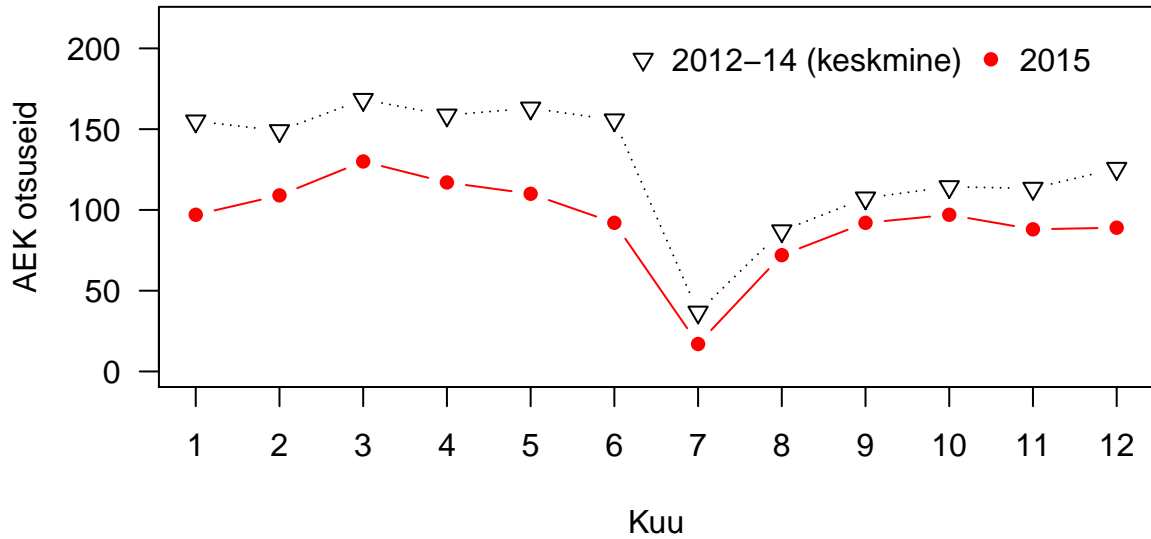
Kõigepealt tuleb arvestada, et AEK otsuste arv on aastate lõikes järjest vähenenud. Kui 2012. aastal tegid AEK-d vastava vanuserühma noorte kohta kogu Eestis 1768 otsust, siis 2015. aastal 1110. Tabelist 1 on näha, et otsuste arvu vähenemine on toimunud kõigis piirkondades, kuid see on olnud suurem piirkondades, mis osalevad „Murdepunkti“ programmis.

Tabel 1: AEK otsused elukoha järgi 2012-2015

	2012	2013	2014	2015	Muutus (%)
Mitteseostatav	953	780	767	695	-16.6
Seostatav	358	359	289	196	-41.6
Tallinn	457	311	328	219	-40.1
Kokku	1768	1450	1384	1110	-27.6

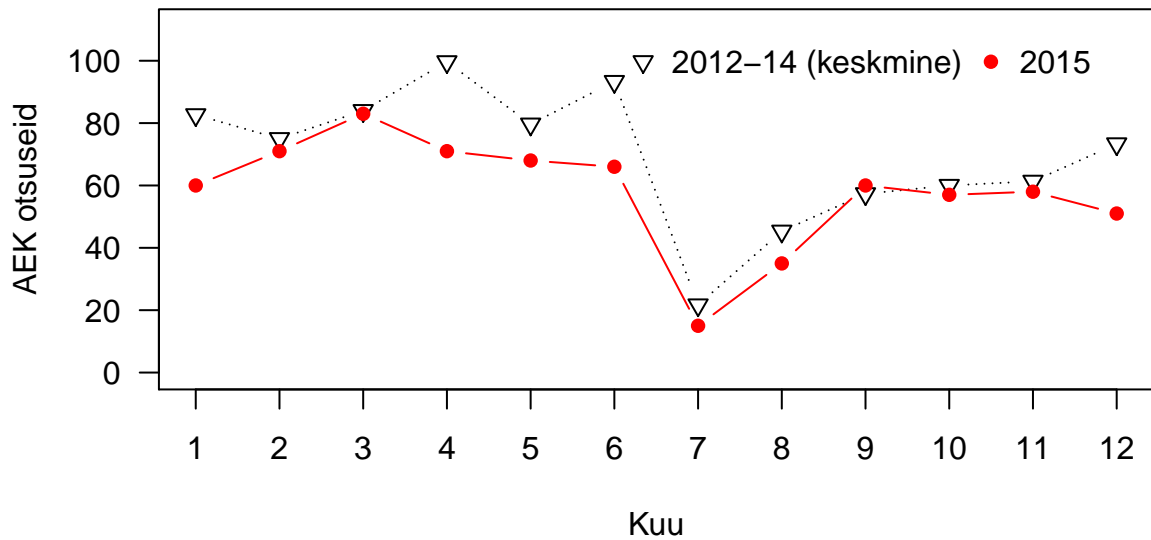
Teiseks on otsustes selgelt märgatav sesoonsus: seda tuleb arvestada programmi võimaliku mõju hindamisel, kuna programm kestis septembrist detsembrini. Kogu Eesti AEK otsuste

statistika on kujutatud joonisel 1. Jooniselt on selgelt näha, et 2015. aastal on kõigis kuudes AEK otsuseid vähem kui varasemal 3 aastal.

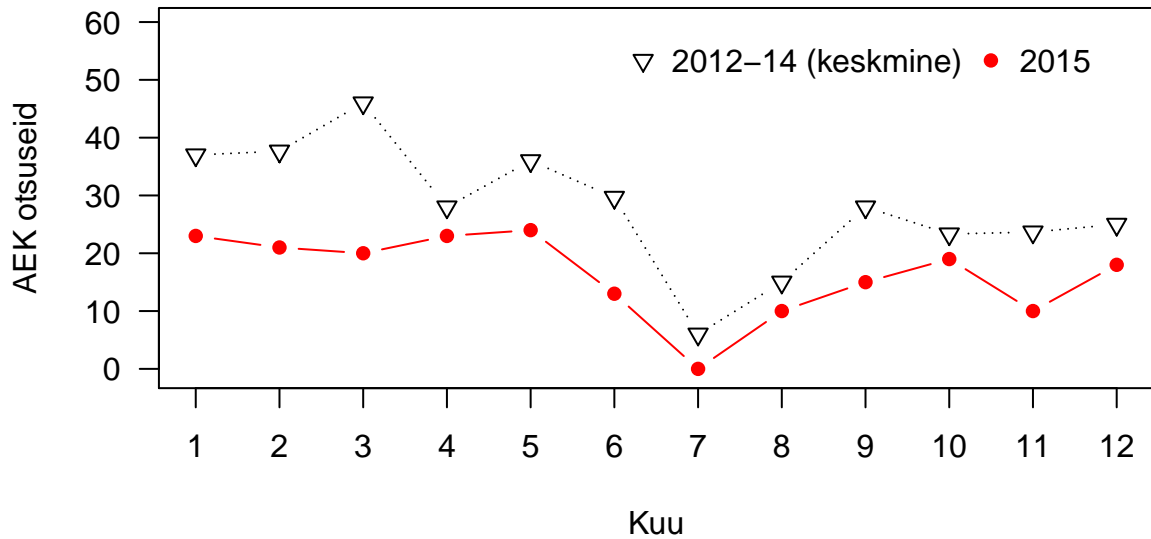
Joonis 1: AEK otsused kogu Eestis: 2015 võrreldes 3 eelneva aasta keskmisega

Võrreldes programmiga seostatavaid ja mitteseostatavaid omavalitsusi, torkab silma, et AEK otsuste vähenemine on suurem esimestes. Programmi piirkondadega mitteseostatavates KOV-des on otsuseid 2015. aastal enamikus kuudes ligikaudu sama palju kui varasemal kolmel aastal keskmiselt (Joonis 2).

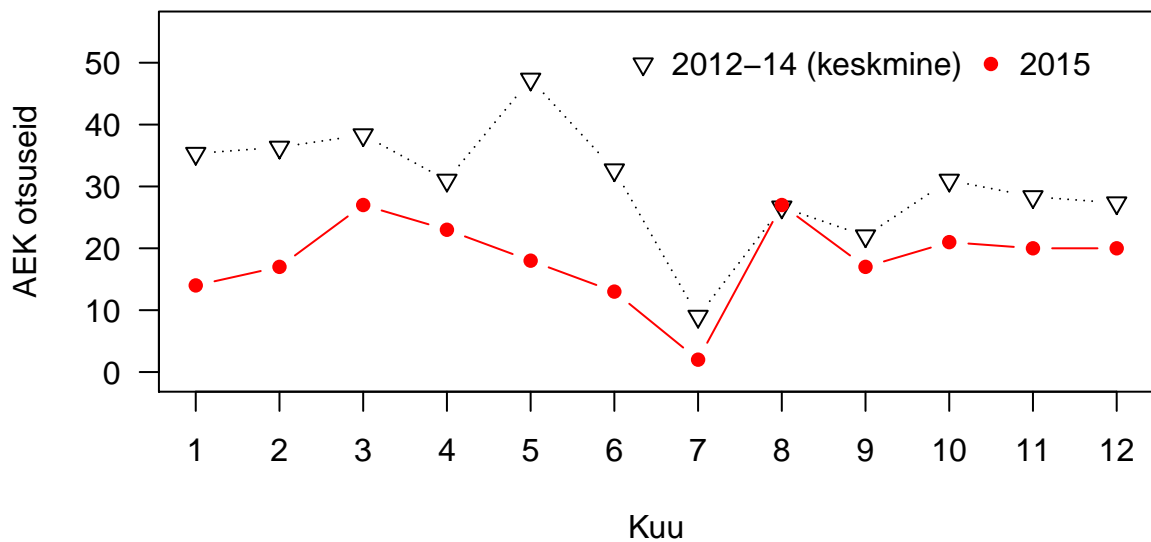

Joonis 2: AEK otsused programmi piirkondadega mitteseostatavates omavalitsustes: 2015 võrreldes 3 eelneva aasta keskmisega

Programmis osalevates piirkondades (sh eraldi Tallinn) oli 2015. aastal enamikus kuudes vähem otsuseid kui kolmel varasemal aastal.

Joonis 3: AEK otsused programmi piirkondadega seostatavates omavalitsustes: 2015 võrreldes 3 eelneva aasta keskmisega

Joonis 4: AEK otsused Tallinnas: 2015 võrreldes 3 eelmise aasta keskmisega

Kirjeldatud tulemuste põhjal (Tabel 1 ja joonised 1-4) võib teha oletuse, et programmis osalesid noorsootöö korraldajad nendest piirkondadest, kus on aktiivsem ja tõhusam noorsootöö, sh probleemkäitumise ennetus. Vaadeldes tulemusi kuude kaupa, ei saa teha selget järeldust programmi mõju kohta, kuna vähenemine toimub kõigi kuude lõikes: näiteks nii 2015. aasta esimeses kui ka neljandas kvartalis on AEK otsuseid oluliselt vähem, kui varasemal kolmel aastal samadel kuudel, kuid vähenemine esimeses kvartalis ei saa kajastada programmi mõju. Tõenäoliselt on jälgitud periood programmi mõju tuvastamiseks siiski liiga lühike ning mõju statistikale võiks pigem oodata järgnevate aastate jooksul (kuid see on raskesti testitav, sest probleemkäitumise statistika sõltub peale ennetusprogrammide veel paljudest muudest asjaoludest). AEK statistika võimaldab siiski teatud määral avada programmis osalenud noorsootöösutuste piirkondlikku tausta.

3.2 Vastamismäärad ja küsimustikele vastajate valimi kirjeldus

Uuringu valimi moodustasid 215 programmis „Murdepunkt“ osalenud noort ja nende 209 lapsevanemat ning 100 kontrollrühma noort.

Osalejatest 125 olid mees- ja 89 naissoost; keskmine vanus 14.3 standardhälbega 1.1. Vastanud lapsevanematest 26 olid mehed, 183 naised; keskmine vanus 40.8 standardhälbega 7.9. Vanemate haridustaseme jaotus on toodud järgnevas tabelis.

Ühes noortekeskuses (12 noort) viidi grupikohtumised ja küsimustik läbi vene keeles. Lisaks neile on küsimustikule vene keeles vastanud veel 3 noort ja 4 lapsevanemat keskustest, kus grupikohtumised toimusid eesti keeles. Ülejäänud noored ja lapsevanemad vastasid küsimustikule eesti keeles.

Järgnevas tabelis on märgitud kõik noored, kes osalesid kas vähemalt ühel grupikohtumisel või eekohtumisel või vastasid küsimustikule.

Tabel 2: Noore ja lapsevanema küsimustiku täitmine enne (T1) ja pärast sekkumist (T2)

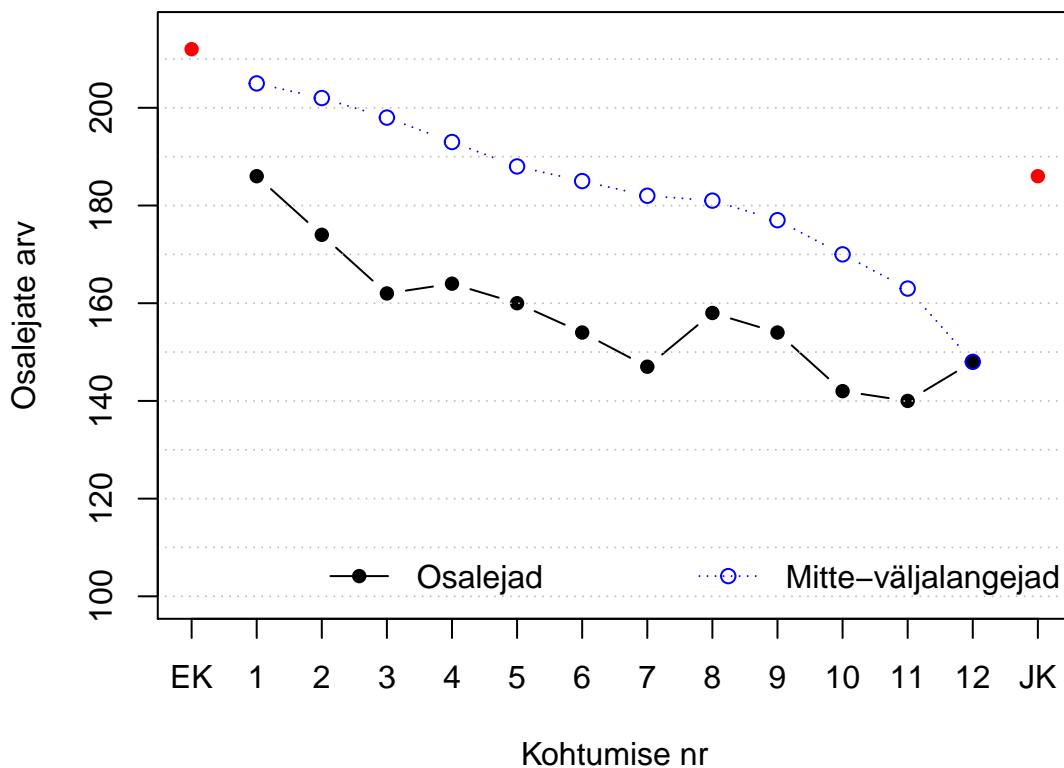
Noor	Vanem	T1	T2
Ei	Ei	0	19
Jah	Ei	6	27
Ei	Jah	1	3
Jah	Jah	208	166
KOKKU		215	215

Tabel 3: Uuringus osalenud (küsimustikule vastanud) lapsevanemate haridustaseme jaotus

Haridustase	N
põhiharidus (9 kl või vähem)	49
kesk- või keskeriharidus (11-12 kl)	126
kõrgharidus	22
õpin kõrgkoolis	7
magistrikraad	3
doktorikraad	1
läbitud residentuur (arstiõpe)	1
KOKKU	209

Kontrollrühmas osales kokku 100 noort; neist 31 vastas ka järelküsimustikule. Viimastest 16 olid mees- ja 15 naissoost; nende keskmine vanus oli 15 standardhälbega 1.4.

3.3 Osalemine kohtumistel

Joonis 5: Noorte osalemine grupikohtumistel. EK = eelkohtumine; JK = järelkohtumine. Mitte-väljalangejad = noored, kes osalesid kas sellel või mõnel järgneval grupikohtumisel.

Kõigil grupikohtumistel osales 59 noort, vähemalt 10 kohtumisel osales 130 noort. Eelkohtumistel osales 212 ja järelkohtumistel 186 noort.

3.4 Grupikohtumistes osalemine ja küsimustikule vastamine

Käesoleva uuringu üks eesmärkidest oli ka vaadata, kas noortel, kes osalevad programmis intensiivsemalt (näiteks võtavad osa suuremast arvust grupikohtumistest), ilmneb suurem positiivne muutus kui neil, kes osalevad vähem intensiivselt. Seda võiks ravimiuuringute analoogia põhjal nimetada „doosist sõltuvuse” küsimuseks: st seos ravimiannuse ja paranemise tõenäosuse või määra vahel. Järgnevates analüüsides ei olnud ühegi tunnuse puhul seost muutuse määra ja grupis osalemise aktiivsuse vahel, seetõttu ei ole neid tulemusi ka eraldi välja toodud.

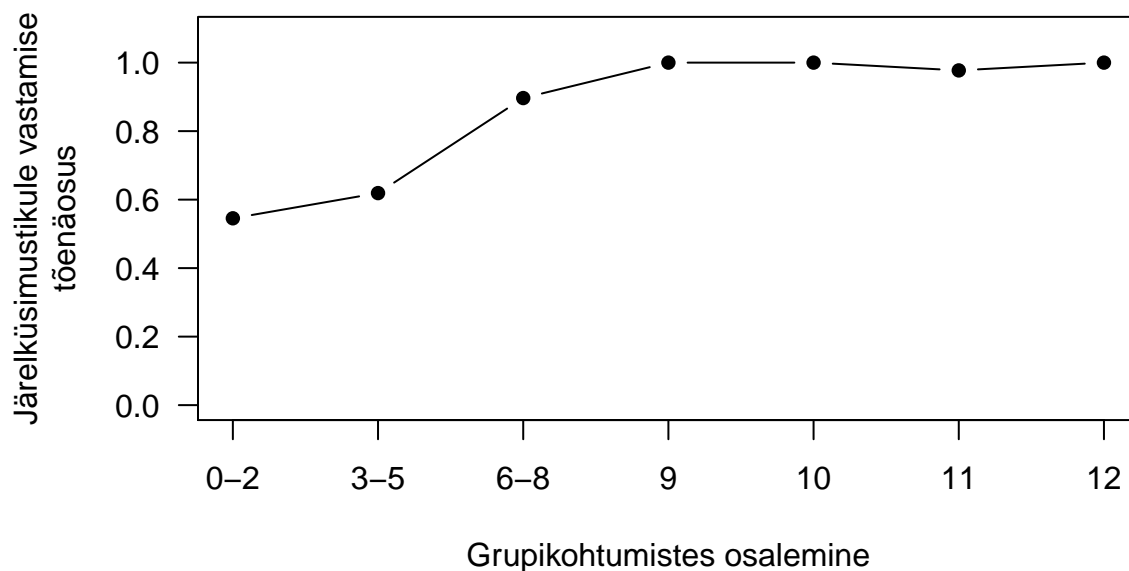
Tabel 4: Järelküsimustikule vastamise tõenäosuse seos grupikohtumistel osalemisega (logistiline regressioon)

	b	SE(b)	OR	z	p
Vabaliige	-0.47	0.41	0.63	-1.14	0.25401
Osaletud grupikohtumiste arv	0.41	0.07	1.51	5.73	0.00000

Sellest ei saa järeldada, et programmis osalemine ei oleks tähtis, sest tuleb arvestada ka järelküsimustikule vastamise tõenäosusega, mis on seda suurem, mida rohkematel grupikohtumistel noor osales. Seos järelküsimustikule vastamise tõenäosuse ja grupikohtumistel osalemise vahel oli statistiliselt oluline. Iga grupikohtumine, milles noor osales, suurendas järelküsimustikule vastamise šansse 1.51 korda.

Tabel 5: Järelküsimustikule vastamise seos grupikohtumistel osalemisega

Osaletud grupikohtumiste arv	Vastas	Ei vastanud
0-2	12	10
3-5	13	8
6-8	26	3
9	13	0
10	27	0
11	43	1
12	59	0

Joonis 6: Järelküsimumustikule vastamise seos grupikohtumistel osalemisega

3.5 Rahulolu programmiga

Nii programmis osalevatel noortel kui ka vanematel paluti anda üldhinnang programmi tegevuste õnnestumisele ja grupijuhtide tööle skaalal 1-10. Tabelis on protsentuaalsed hinnangud vastusekategoriate kaupa.

Tabel 6: Rahulolu programmi tegevuste õnnestumisega ja grupijuhtide tööga. Hinnangud on 10-punktilisel skaalal, kus 1 tähendab 'ei ole üldse rahul' ja 10 tähendab 'väga rahul'.

	1-5	6	7	8	9	10
Programmi tegevused (noorte hinnang)	8.4	3.2	6.9	18.6	20.7	42.0
Grupijuhtide töö (noorte hinnang)	4.7	2.7	3.7	8.0	12.8	67.9
Programmi tegevused (vanemate hinnang)	7.9	3.7	6.7	14.1	18.4	49.1
Grupijuhtide töö (vanemate hinnang)	6.1	1.9	3.7	9.3	16.7	62.3

3.6 Eluga rahulolu

Koondnimetus „eluga rahulolu“ viitab siin sellenimelise küsimustikubloki summale, mille teemaks on eluga rahulolu kõige laiemas mõttes (sh lootused tuleviku suhtes, eneseuhkus, üksildustunde puudumine). Blokk sisaldas 7 küsimust, millest 6. küsimus on pööratud.

Tabel 7: Rahulolu küsimused

Nr	Väide
1	Ma usun, et mul läheb tulevikus hästi.
2	Ma olen oma eluga rahul.
3	Mul on palju, mille üle uhke olla.
4	Ma olen enesekindel.
5	Teised aitavad mind või on valmis mind ära kuulama, kui mul seda vaja on.
6	Ma tunnen end üksikuna.
7	Ma usun, et saan oma elu lähema 5 aasta jooksul muuta.

Tabel 8: Eluga rahulolu hinnangute sisereliaablus ja vastajate arvud

	T1	T2	N(T1)	N(T2)
Noore enesekohane hinnang	0.687	0.739	214	193
Lapsevanema hinnang	0.738	0.732	209	169

Tabel 9: Eluga rahulolu hinnangud enne ja pärast programmi

	m1	sd1	m2	sd2	d	t	p
Noore enesekohane hinnang	22.61	2.91	22.75	2.96	0.05	-0.72	0.471180
Lapsevanema hinnang	22.70	3.01	23.55	2.66	0.29	-3.72	0.000276

Eluga rahulolu koondskoor noorte endi hinnangutes ei muutu, kuid vanemate hinnangutes on mõõduka suurusega positiivne muutus (Coheni $d = 0.29$), mis on statistiliselt oluline.

3.7 Impulsiivsus

3.7.1 Impulsiivsuse alateemad

Tabel 10: Impulsiivsus kui mõtlematu tegutsemine

Nr	Väide
1	Ma teen mõnikord seda, mis pähe tuleb, ilma järele mõtlemata.
2	Mulle meeldib tegutseda rohkem kui lugeda või mõelda.
3	Ma teen midagi ohtlikku lihtsalt lõbu pärast, isegi kui sellest tuleb pärast pahandusi.
7	Ma teen seda, mis mulle meeldib, isegi kui see on mulle hiljem kahjulik.

Tabel 11: Impulsiivsus kui kergesti vihastamine

Nr	Väide
6	Kui ma olen tõeliselt vihane, siis on teistel parem minust eemale hoida.
8	Kui keegi ütleb mulle halvasti, siis ma lähen endast välja.
9	Ma saan vihaseks, kui keegi ütleb, et ma olen midagi valesti teinud.

Analüüsist jäid esialgu välja järgmised küsimused, mis empiiriliselt ei seostunud teiste impulsiivsuse väidetega:

Tabel 12: Analüüsist välja jäänud küsimused

Nr	Väide
4	Mind ei huvita teiste inimeste mured või probleemid.
5	Ma väldin ettevõtmisi, mis on liiga keerulised.
10	Ma tean, mida ma tahan ja oskan seda saavutada.

Tabel 13: Impulsiivsuse hinnangute sisereliaablus

	$i1(t1)$	$i1(t2)$	$i2(t1)$	$i2(t2)$
Noore enesekohane hinnang	0.644	0.707	0.677	0.66
Lapsevanema hinnang	0.772	0.777	0.818	0.778

Tabel 14: Impulsiivsus kui mõtlematu tegutsemine: hinnangud enne ja pärast programmi

	m1	sd1	m2	sd2	d	t	p
Noore enesekohane hinnang	11.30	2.55	11.02	2.58	-0.11	1.51	0.131875
Lapsevanema hinnang	10.98	2.86	10.50	2.67	-0.19	2.43	0.015986

Tabel 15: Impulsiivsus kui kergesti vihastamine: hinnangud enne ja pärast programmi

	m1	sd1	m2	sd2	d	t	p
Noore enesekohane hinnang	6.68	2.04	6.66	1.95	-0.01	0.14	0.890783
Lapsevanema hinnang	7.98	2.40	7.22	2.04	-0.37	4.79	0.000004

Seega **vanemate hinnangul** on noored muutunud vähem impulsiivseks, noorte endi hinnangud impulsiivsusele ei ole oluliselt muutunud.

3.8 Suhtlemine

Suhtlemise teemal oli küsimustikus 16 enesekohast väidet, mis olid kõik üksteisega korreleeritud, st moodustasid ühe „hea suhtlemise“ faktori (12. ja 13. küsimus pööratud väidetena). Selle koondskaala sisereliaablus oli esimeses küsitluses 0.82 ja teises küsitluses 0.85. Skaala väited olid järgmised:

Tabel 16: Suhtlemise skaala väited

Nr	Väide
1	Ma tunnen end hästi, kui olen kedagi aidanud.
2	Kui mu sõber on haiget saanud, siis ma püüan tema tuju paremaks teha.
3	Ma olen kena nende vastu, kes on minuga kenad.
4	Ma ütlen „aitäh“ kui keegi teeb midagi minu heaks.
5	Ma küsin teistelt, kuidas neil läheb või kuidas nad ennast tunnevad.
6	Ma küsin teistelt, kas ma saan aidata.
7	Mul on kahju, kui ma olen kellelegi haiget teinud.
8	Ma vaatan inimestele otsa, kui ma nendega räägin.
9	Ma teen nalju, mille peale teised naeravad.
10	Ma ütlen teistele, kui nad on midagi hästi teinud.
11	Ma ütlen välja, mida ma arvan.
12	* Ma tunnen end ebamugavalt, kui keegi ütleb mulle hästi.
13	* Ma ei oska teistele hästi öelda.

Nr	Väide
14	Ma lasen teisel jutu lõpetada enne, kui ma vastan.
15	Kui vaidlus läheb liiga tuliseks, siis ma teen ettepaneku “võtta aeg maha” ja arutada hiljem rahulikult.
16	Ma palun teisel selgitada, kui tundub, et ma sain temast valesti aru.

Suhtlemise skoor ei olnud eel- ja järelküsitluses erinev:

Tabel 17: Suhtlemise skoori keskmised enne ja pärast programmi

	m1	sd1	m2	sd2	d	t	p
Noore enesekohane hinnang	49.08	6.95	49.49	7.17	0.06	-0.88	0.379144

3.9 Tugevused ja raskused

3.9.1 Tugevuste ja raskuste skaala (SDQ): alaskaalade sisu ja reliaablus

Kahe tärniga märgitud väite jagasime kaheks pooleks („Kaklen sageli“ ja „Oskan panna teisi oma pilli järgi tantsima“), kuna eelkatse põhjal need ei sobinud kokku. Analüüsis kasutasime ainult esimest poolt (väide kaklemise kohta), kuna see seostub selgemalt vastava alaskaalaga (käitumisprobleemid).

Tugevuste ja raskuste skaala alaskaalade sisereliaablused on toodud järgnevas tabelis.

Tabel 18: SDQ alaskaalade sisereliaablused

	Noor(1)	Noor(2)	LV(1)	LV(2)
Prosocial	0.722	0.738	0.647	0.695
Hyp_act	0.580	0.630	0.538	0.555
Emo_prob	0.663	0.647	0.423	0.490
Conduct_prob	0.475	0.505	0.478	0.461
Peer_prob	0.524	0.503	0.402	0.474

3.9.2 Tugevuste ja raskuste skaala: alaskaalade muutused

Tabel 19: Prosotsiaalse käitumise alaskaala keskmised enne ja pärast programmi

	m1	sd1	m2	sd2	d	t	p
Noore enesekohane hinnang	11.91	2.04	12.03	2.08	0.06	-0.84	0.399588
Lapsevanema hinnang	12.06	2.06	12.37	1.97	0.19	-2.46	0.015156

Tabel 20: Hüperaktiivsuse alaskaala keskmised enne ja pärast programmi

	m1	sd1	m2	sd2	d	t	p
Noore enesekohane hinnang	9.21	1.82	9.04	2.01	-0.09	1.23	0.221905
Lapsevanema hinnang	9.19	1.89	8.85	1.87	-0.19	2.40	0.017576

Tabel 21: Emotsionaalsete probleemide alaskaala keskmised enne ja pärast programmi

	m1	sd1	m2	sd2	d	t	p
Noore enesekohane hinnang	7.85	2.13	7.79	2.13	-0.03	0.44	0.662855
Lapsevanema hinnang	7.75	1.80	7.70	1.76	-0.03	0.33	0.740448

Tabel 22: Käitumisprobleemide alaskaala keskmised enne ja pärast programmi

	m1	sd1	m2	sd2	d	t	p
Noore enesekohane hinnang	7.52	1.64	7.47	1.66	-0.03	0.42	0.673547
Lapsevanema hinnang	7.53	1.68	7.16	1.51	-0.24	3.05	0.002714

Tabel 23: Alaskaala 'probleemid kaaslastega' keskmised enne ja pärast programmi

	m1	sd1	m2	sd2	d	t	p
Noore enesekohane hinnang	7.75	1.85	7.71	1.77	-0.02	0.32	0.751517
Lapsevanema hinnang	7.49	1.72	7.34	1.70	-0.09	1.12	0.263395

3.9.3 Tugevuste ja raskuste muutused (kokkuvõte)

Vanemate hinnangul on suurenenud prosotsiaalne käitumine, vähenenud hüperaktiivsus ja käitumisprobleemid. Noorte endi hinnangutes muutusi ei ole.

3.10 Tülid

Noortel paluti hinnata, kui palju tõsisemaid tülisid neil on olnud viimase kahe nädala jooksul sõpradega, vanematega, õpetajatega ja võõraste inimestega. Kõigis kategooriates nimetatud tülid arvud summeeriti ning tulemusena oli 84% noortest olnud vähemalt üks tüli, järelküsitluses 74%. Kontrollrühma väiksuse tõttu oli tavapärase segamudelite kasutamine raskendatud, seetõttu kasutasime kontrollrühmaga võrdlemiseks permutatsioonitesti. Kõigepealt leiti nii sekkumis- kui kontrollrühmas šansside suhe (šansid, et noorel on kordustestimisel olnud vähemalt 1 tüli jagatud vastavate šanssidega esimesel testimisel), need šansside suhted jagati omavahel nii, et 1-st suurem number tähendab suuremat vähenemist sekkumisrühmas võrreldes kontrollrühmaga. Permutatsioonitestiga (10000 juhuslikku permutatsiooni grupitunnusest, säilitades ajatunnuse ning jättes kokku samalt vastajalt pärit andmed) leidsime šansside suhte jaotuse nullhüpoteesi korral, selle jaotuse 0.95. kvantiil on toodud tabeli viimases tulbas. Kui šansside suhe on kriteeriumist suurem, siis võib öelda, et tegu on statistiliselt olulise tulemusega.

Tabel 24: Tülid tõenäosus enne ja pärast programmi

	S1	S2	K1	K2	Šansside suhe	Kriteerium (95%)
Vähemalt 1	0.84	0.74	0.77	0.83	2.71	2.87
Vähemalt 2	0.68	0.56	0.47	0.67	3.83	2.35
Vähemalt 3	0.56	0.43	0.40	0.53	2.85	2.08
Vähemalt 4	0.44	0.32	0.33	0.30	1.47	2.09

Tabelis S1 ja S2 = protsent sekkumisrühma noortest, kellel on olnud vähemalt 1, 2, 3 või 4 tõsisemat tüli viimase kahe nädala jooksul; K1 ja K2 = vastavad protsendid kontrollrühma noortest.

Tulemustest näeme, et sekkumine vähendas tülid tõenäosust ning vähenemine oli võrreldes kontrollrühmaga oluline vähemalt 2 ja vähemalt 3 tüli puhul. Sekkumisrühmas vähenes nende noorte osakaal, kellel oli viimase kahe nädala jooksul olnud vähemalt 2 või vähemalt 3 tõsisemat tüli, kuid kontrollrühmas selliste noorte osakaal tõusis.

Küsimustikus oli eraldi küsimus „kähmluste“ kohta, st selliste tülid kohta, kus kedagi on löödud või tõugatud. Ka selliseid tülisid raporteeriti järelküsimustikus vähem kui eelküsitluses, kuid vähenemine ei olnud sekkumisrühmas suurem kui kontrollrühmas.

Tabel 25: ‘Kähmluste’ tõenäosus enne ja pärast programmi

	S1	S2	K1	K2	Šansside suhe	Kriteerium (95%)
Vähemalt 1	0.32	0.23	0.27	0.2	1.08	2.48
Vähemalt 2	0.12	0.09	0.03	0.03	1.4	5.18
Vähemalt 3	0.04	0.03	0.03	0	0	-
Vähemalt 4	0.02	0.02	0	0	-	-

3.11 Ebasoovitavad käitumised

Käitumisviisid, mille kohta küsiti:

Tabel 26: Ebasoovitavad käitumisviisid küsimustikus

Nr	Käitumine
1	Koolist põhjusega puudunud
2	Jättnud tegemata koolist antud kodused ülesanded
3	Suitsetanud
4	Tarvitanud alkoholi
5	Tarvitanud alkoholi avalikus kohas
6	Tarvitanud teisi keelatud aineid (v.a tubakas ja alkohol)
7	Midagi varastanud
8	Lõhkunud kellegi teise asju
9	Kedagi löönud või peksnud
10	Ähvardanud kedagi lüüa või peksta
11	Kedagi söömanud või rängalt solvanud

Esimese lähendusena võrdleme märgitud ebasoovitavate käitumisviiside arvu eel- ja järelküsitusel:

Tabel 27: Ebasoovitavate käitumisviiside arv enne ja pärast programmi

	m1	sd1	m2	sd2	d	t	p
Noore enesekohane hinnang	3.94	2.66	3.64	2.71	-0.11	1.48	0.141128
Lapsevanema hinnang	3.55	2.77	3.18	2.50	-0.16	1.37	0.173509

Eelküsitusel olid noored üheteistkümnest ebasoovitavast käitumisest viimase kuu jooksul teinud 3.94, järelküsitusel 3.64; see vahe ei olnud statistiliselt oluline. Samuti vähenes märgitud ebasoovitavate käitumisviiside hulk pisut vanemate hinnangutes, kuid ka see ei olnud statistiliselt oluline muutus.

Teiseks küsiti noortelt, kas nad ebasoovitavaid tegevusi on teinud teistega koos või üksi. Siin oli väike muutus: noored olid järelküsitlusel teistega koos teinud vähem ebasoovitavaid tegusid kui eelküsitlusel, kuid ka see muutus ei olnud statistiliselt oluline ($p = 0.060438$, st on võimalik mõelda, et muutus oli sedavõrd väike, et selle tõestamiseks oleks vaja olnud suuremat valimit).

Tabel 28: Ebasoovitavate käitumiste sooritamine koos teistega

	m1	sd1	m2	sd2	d	t	p
Noore enesekohane hinnang	1.65	2.1	1.33	2	-0.14	1.89	0.060438

Tabel 29: Ebasoovitavad käitumised enne ja pärast programmi

	N1	N2	V1	V2
Koolist põhjusega puudunud	41.05	42.11	29.33	33.33
Jätanud tegemata koolist antud kodused ülesanded	81.05	76.84	78.67	72.00
Suitsetanud	47.89	51.05	40.00	44.00
Tarvitanud alkoholi	33.68	36.32	26.67	32.00
Tarvitanud alkoholi avalikus kohas	18.95	14.74	16.00	12.00
Tarvitanud teisi keelatud aineid (v.a tubakas ja alkohol)	15.79	14.21	12.00	10.67
Midagi varastanud	6.84	7.37	8.00	6.67
Lõhkunud kellegi teise asju	25.26	18.42	25.33	17.33
Kedagi löönud või peksnud	36.84	27.89	36.00	24.00
Ähvardanud kedagi lüüa või peksta	34.21	35.26	32.00	32.00
Kedagi sõimanud või rängalt solvanud	52.63	40.00	53.33	32.00

Tabelis on toodud protsentuaalne jaotus ebasoovitavate tegevuste kohta viimase kuu jooksul noort endi (tulbad N1 ja N2) ja lapsevanemate (tulbad V1 ja V2) hinnangul esimesel ja teisel mõõtmisel.

Suurem osa muutusi selles tabelis ei ole statistiliselt olulised, kuid loetelus viimasena nimetatud käitumise („Kedagi sõimanud või rängalt solvanud“) puhul on oluline muutus nii noorte endi kui vanemate hinnangutes. Vaatame seda kõigepealt logistilise regressiooniga.

Tabel 30: Logistiline regressioon: käitumise muutus enesekohastes hinnangutes (käitumine 11: sõimamine või ränk solvamine)

	b	SE(b)	OR	z	p
Vabaliige	0.62	0.33	1.85	1.89	0.0588559
Aeg (T2 vs T1)	-0.51	0.21	0.60	-2.46	0.0138069

Tabel 31: Logistiline regressioon: käitumise muutus lapsevanemate hinnangutes (käitumine 11: söimamine või ränk solvamine)

	b	SE(b)	OR	z	p
Vabaliige	1.02	0.52	2.78	1.94	0.0518140
Aeg (T2 vs T1)	-0.89	0.34	0.41	-2.62	0.0088377

Tulemustest näeme, et teisel küsitluskorral on selle käitumise („Kedagi söimanud või rängalt solvanud”) tõenäosus märksa väiksem kui esimesel: šansside suhe (OR) on enesekohaste hinnangute põhjal 0.6 ja vanemate hinnangute põhjal 0.41.

Testime nüüd, kas muutus sekkumisrühmas on oluliselt erinev kontrollrühmast; selleks kasutame samasugust permutatsioonitesti nagu tülide puhul.

Tabel 32: Söimamise või ränga solvamise tõenäosus enne ja pärast sekkumist võrreldes kontrollrühmaga

	S1	S2	K1	K2	Šansside suhe	Kriteerium (95%)
Vähemalt 1	0.53	0.40	0.53	0.67	2.92	2.11
Vähemalt 2	0.28	0.21	0.27	0.27	1.50	2.38
Vähemalt 3	0.21	0.15	0.20	0.17	1.23	2.56
Vähemalt 4	0.16	0.11	0.17	0.13	1.23	3.03

Tabelist näeme, et vähemalt ühe söimamise või ränga solvamise intsidendi tõenäosus on sekkumisrühmas vähenenud, kuid kontrollrühmas hoopis suurenenud. See erinevus on permutatsioonitesti põhjal (10 000 permutatsiooni) oluline. Kahe, kolme või nelja intsidendi tõenäosuse muutuses ei ole kontrollrühma ja sekkumisrühma vahel erinevust.

4 Kokkuvõte ja arutelu

4.1 Põhitulemused (programmi mõju)

- Programmi distaalne mõju (mõju kuritegude ja väärtegude statistikale, mille indikaatorina kasutasime vastavas piirkonnas elavate noorte kohta alaealiste komisjonide otsuste arvu) vajaks pikemaajalist uurimist. Praeguste andmete põhjal saame järeldada, et programmi piirkondades elavate noorte puhul on viimase nelja aasta jooksul alaealiste komisjonide (AEK) otsuste arv vähenenud kiiremini kui muudes Eesti piirkondades elavate noorte puhul. See on kooskõlas oletusega, et „Murdepunktis“ osalevad noorsootöösutused paiknevad sagedamini piirkondades, kus probleemkäitumise ennetustöö on aktiivsem ja/või efektiivsem.
- Programmis osalevad noored olid programmi tegevustega ning grupijuhtide tööga valdavalt rahul või väga rahul.
- Programmis osalemise aktiivsus oli rahuldav, $\frac{2}{3}$ noortest osales kaheteistkümnest grupikohtumisest vähemalt üheksal.
- Sekkumisrühmas toimus positiivseid muutusi, mis väljenduvad vanemate hinnangutes, kuid ei kajastu noorte enesekohastes hinnangutes. Vanemate hinnangul suurenes noorte heaolu/ eluga rahulolu, vähenes impulsiivsus, SDQ alaskaaladest suurenes prosotsiaalne käitumine, vähenesid hüperaktiivsus ja käitumisprobleemid. Neid muutusi ei ole võimalik kontrollrühmaga võrrelda, kuid peale sekkumise on raske leida põhjusi, miks oleks vanemate hinnangud pidanud süstemaatiliselt muutuma. Noorte enda hinnangute samaks jäämise üheks võimalikuks põhjuseks on „inerts“: käitumine võis olla tegelikult (välisel hinnangul) muutunud, kuid võrdlemisi üldisena sõnastatud küsimused võimaldasid noored lähtuda vastates oma tavapärasest (sh sekkumise-eelsest) käitumisest. Selline seletus on muudugi hüpoteetiline; see on käesolevate tulemustega kooskõlas, kuid seda ei saa nende põhjal otseselt kontrollida.
- Sekkumine vähendas tülide tõenäosust noorte enda hinnangul. Hinnangute muutus oli oluliselt erinev kontrollrühmast, kus tülide tõenäosus tõusis.
- Sekkumine vähendas vähemalt ühe sõimamise või ränga solvamise intsidendi tõenäosust nii vanemate kui noorte enda hinnangul. Noorte enda hinnangute muutus oli oluliselt erinev kontrollrühmast, kus vähemalt ühe sellise intsidendi tõenäosus tõusis.
- „Murdepunkti“ programmi sekkumine on mitmetahuline; osa võimalikest mõjudest vajaks tuvastamiseks pikemat perioodi.
- Statistilise mõju suurus on käesoleva uuringu põhjal 'väike kuni mõõdukas': näiteks vanemate hinnangu muutus seoses rahuloluga on pigem väike (Coheni $d = 0.29$), tülide tõenäosuse vähenemist võib vähemalt 2 tüli puhul pidada mõõdukaks (OR = 3.83). Selline mõju suurus on kooskõlas meta-analüütiliste tulemustega (de Vries jt, 2015), kus keskmiseks mõju suuruseks (Coheni d ühikutes) riskikäitumise ennetusprogrammides leiti 0.24.

- Programmi vahetuks eesmärgiks oli edendada noorte sotsiaalseid ja enesekohaseid oskusi. Mõju-uuringu põhitulemus (tülitsemise ning söimamise ja ränga solvamise vähenemine) viitab rahumeelsemale sotsiaalsele käitumisele, mis on kooskõlas hüpoteesiga sotsiaalsete oskuste suurenemisest. Vanemate hinnangutes vähenenud impulsiivsus ja hüperaktiivsus on kooskõlas hüpoteesiga enesekohaste oskuste (sh enesekontrolli) suurenemisest.

4.2 Järeldusi ennetuse ja mõjuhindamise kohta

- Kui käesolevas uuringus leitud AEK otsuste arvu muutumise regionaalsed erinevused peavad paika, siis tasuks uurida selle põhjusi ning pöörata rohkem tähelepanu noorte probleemkäitumise ennetamisele nendes piirkondades, kus AEK otsuste arvu vähenemine on olnud tagasihoidlikum.
- Programmi otsese mõju hindamisel (nt mõju hoiakutele või enesekohastele käitumishinnangutele) on oluline kaasata erinevate hindajate perspektiive. Käesolevas uuringus tuli osa programmi mõjudest välja ainult vanemate hinnangutes ning osa mõjusid olid vanemate hinnangutes suuremad kui enesekohastes hinnangutes. Peale lapsevanemate on mõeldav kasutada ka nt õpetajate või programmi rakendajate hinnanguid.
- Käesolevas programmis kasutatud osalemisaktiivsuse ja tegevuse edukuse hindamislehed (programmi läbiviijad täitsid pärast iga kohtumist ka küsitlusvormi programmi tegevuste õnnestumise kohta) võisid suunata grupijuhte oma tegevust rohkem läbi mõtlema või reflekteerima. See asjaolu võis programmi efektiivsust suurendada (nt suunata grupijuhtide tähelepanu asjaoludele, mida nad muidu ei oleks märganud) või põhimõtteliselt ka vähendada (nt koormates grupijuhtide tähelepanu, juhtides seda kõrvale põhitegevuselt). Ideaalis peaks mõjuhindamine aitama kaasa programmi edukale läbiviimisele.
- Mõju-uuringut plaanides ei osanud me ette näha probleemi kontrollrühmas osalevate isikute motiveerimisega. Järeloküsitlusele vastajate hulk oli kontrollrühmas liiga väike; järgnevates uuringutes tasub kontrollrühma motiveerimine põhjalikumalt läbi mõelda. Samuti oleks oluline ka kontrollrühma kohta saada hinnangud mitmest perspektiivist (nt kasutada lapsevanemate hinnanguid), mida käesolevas uuringus ei õnnestunud saavutada.

5 Kirjandus

Caprara, Gian Vittorio; Alessandri, Guido; Eisenberg, Nancy; Kupfer, A.; Steca, Patrizia; Caprara, Maria Giovanna; Yamaguchi, Susumu; Fukuzawa, Ai; Abela, John (2012). The Positivity Scale. *Psychological Assessment*, 24(3), 701-712.

de Vries, S. L. A., Hoeve, M., Assink, M., Geert Jan J. M. Stams, G. J. J. M., & Asscher, J.J. (2015). Practitioner Review: Effective ingredients of prevention programs for youth at risk of persistent juvenile delinquency – recommendations for clinical practice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56, 108–121.

Eesti ANK (2015). *Sotsiaalse programmi “Murdepunkt” käsiraamat rakendajale*.

Good, P. (2005). *Permutation, Parametric And Bootstrap Tests Of Hypotheses*, New York: Springer.

Goodman R, Ford T, Simmons H, Gatward R, Meltzer H (2000). Using the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) to screen for child psychiatric disorders in a community sample. *British Journal of Psychiatry*, 177, 534-539.

Higgins, G. E. (2007). Examining the original Grasmick Scale: A Rasch model approach. *Criminal Justice and Behavior*, 34, 157-178.

Konstabel, K.; Lönnqvist, J.-E.; Walkowitz, G.; Konstabel, K.; Verkasalo, M. (2012). The “Short Five” (S5): Measuring Personality Traits Using Comprehensive Single Items. *European Journal of Personality*, 26 (1), 13-29.

Méndez, F. X.; Hidalgo, M. D.; Inglés, C. J. (2002). The Matson Evaluation of Social Skills with youngsters. *European Journal of Psychological Assessment*, 18, 30-42.

Sudman, S., Bradburn, N. M., & Schwarz, N. (1996). *Thinking about answers: The application of cognitive processes to survey methodology*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Zupancic, M.; Inglés, C. S.; Bajec, B.; Levpuscek, M. P. (2011). Reliability and validity evidence of scores on the Slovene version of the Questionnaire About Interpersonal Difficulties for Adolescents. *Child Psychiatry and Human Development*, 42, 349-366.

Tourangeau, R.; Rips, L. J.; Rasinski, K. (2000). *The Psychology of Survey Response*. New York: Cambridge University Press.

Vagos, P.; Pereira, A. (2010). A proposal for evaluating cognition in assertiveness. *Psychological Assessment*, 22, 657-665.

6 Lisad

Uuringus kasutatud küsimustikud on raporti lisas eraldi failina. Osalemis- ja tegevustevormidest on toodud lisas näidised. Iga noorsootööasutuse jaoks olid veebis unikaalsed osalemisvormid, mis sisaldasid grupis osalevate noorte koode (näidises „OSALEJAKOODNR1”, „OSALEJAKOODNR2” jne). Iga grupikohtumise kohta oli loodud eraldi tegevustevorm, kus läbiviijatel paluti hinnata kohtumise kui terviku eesmärkide täitmist ja kõikide alategevuste õnnestumist.

Nr	Küsimustik
1	Kontrollrühma küsimustik
2	Kontrollrühma küsimustik (vene keeles)
3	Kontrollrühma järelküsimustik
4	Kontrollrühma järelküsimustik (vene keeles)
5	Programmis osaleva noore küsimustik
6	Programmis osaleva noore küsimustik (vene keeles)
7	Programmis osaleva noore järelküsimustik
8	Programmis osaleva noore järelküsimustik (vene keeles)
9	Lapsevanema küsimustik
10	Lapsevanema küsimustik (vene keeles)
11	Lapsevanema järelküsimustik
12	Lapsevanema järelküsimustik (vene keeles)
13	Osalemisvormi näidis
14	Osalemisvormi näidis (vene keeles)
15	Tegevuste vormi näidis
16	Tegevuste vormi näidis (vene keeles)
